

4. Цокур О. С. Категорія педагогічної свідомості у професійній підготовці майбутнього вчителя : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01; 13.00.04 / Ольга Степанівна Цокур. – Одеса, 1998. – 397 с.

Анотація

В.М.Романец

**Концептуальне основи дослідження проблеми формування професійно-педагогічного
мировоззрення майбутнього вчителя зарубіжної літератури**

В статті представлені результати теоретичного аналізу проблеми підготовки майбутнього вчителя зарубіжної літератури, направленої на формування його професійно-педагогічного мировоззрення. Особливу увагу приділено відображенню концептуальних основ організації даного процесу.

Ключові слова: *вчитель зарубіжної літератури, професійна підготовка майбутнього вчителя зарубіжної літератури, формування професійно-педагогічного мировоззрення.*

Summary

V.M.Romanetz

**Conceptual Principles of Research of the Problem of Formation of Professional and Pedagogical Worldview
of the Future Teacher of Foreign Literature**

The article presents the results of theoretical analysis of the problem of training of the future teacher of foreign literature, aimed at the formation of his professional and pedagogical worldview. Particular attention is paid to reflection of the conceptual foundations of organizing of this process.

Key words: *teacher of foreign literature, professional training of the future teacher of foreign literature, formation of professional and pedagogical worldview.*

Дата надходження статті: „16” березня 2012 р.

УДК 372.461:159.946.3-057.874(045)

Н.Б.САВЧУК,

вчитель

(м.Хмельницький)

Психолого-педагогічні основи розвитку зв'язного мовлення молодших школярів

У статті розкрито сутність зв'язного мовлення молодших школярів, окреслено психолого-педагогічні основи розвитку зв'язного мовлення учнів початкової школи.

Ключові слова: *зв'язне мовлення, розвиток зв'язного мовлення, психолого-педагогічні основи розвитку зв'язного мовлення.*

Постановка проблеми в загальному вигляді... Відродження національної школи і реформування освіти в Україні зумовлено змінами у суспільно-політичному житті та засвідчено Законом України „Про освіту”, Державною національною програмою „Освіта” (Україна XXI століття), Концепцією мовної освіти [6; 3; 9].

Відповідно до зміни соціально-політичних функцій української мови в сучасних умовах спостерігається переорієнтація мети навчання мови в освітніх закладах України. У Державному освітньому стандарті з української мови (початкова ланка) зазначено: „метою вивчення української мови є формування в учнів комунікативної компетентності шляхом засвоєння доступного і необхідного обсягу знань, опанування всіх видів мовленнєвої діяльності та набуття певного соціального досвіду” [4], що передбачає розвиток зв'язного мовлення молодших школярів як основоположного принципу початкового навчання.

Аналіз досліджень і публікацій... Сьогодні збільшується кількість досліджень з проблеми розвитку зв'язного мовлення молодших школярів. Так, С.І.Дорошенком розглянуто розвиток мовлення молодших школярів як загальна проблема. Розвитку мовлення як найважливішої умови успішного навчання молодших школярів присвячено працю В.І.Ковальової Теоретичні аспекти словникового розвитку зв'язного мовлення у початковій школі розкрито Г.П.Коваль та М.М.Наумчук. Психологічні аспекти словникового розвитку молодших школярів визначено Ю.З.Гільбухом, психологію усного мовлення учнів початкових класів описано І.О.Синицею. Проте проблема розвитку зв'язного мовлення учнів початкових класів є малодослідженою, зокрема в аспекті її психолого-педагогічних основ.

Формулювання цілей статті... Мета даної статті полягає в окресленні психолого-педагогічних основ розвитку зв'язного мовлення молодших школярів.

Виклад основного матеріалу... Однією з основних проблем сучасної методики української мови є формування умінь та навичок зв'язного мовлення, оскільки відсутність належної кореляції між теоретичними знаннями і практичними мовленнєвими вміннями позначається на кількісних і якісних

характеристиках мовлення, породжує різного типу мовленнєві помилки й недоліки. З метою запобігання їм, окрім опанування теорії мови, школярів необхідно вчити „орієнтуватися в конкретній мовленнєвій ситуації, відповідно до цього добирати зміст та мовні засоби для вираження думки, володіти правилами мовленнєвої поведінки в різних умовах спілкування” [11, с.62].

У практиці роботи початкової школи терміном „зв'язне мовлення” називають розділ методичної науки, завданням якого є навчання дітей розумінню і побудові висловлювання з огляду на мету, умови спілкування, дотримуючись норм літературної мови [12, с.118].

У методиці викладання мови в початкових класах під терміном „зв'язне мовлення” розуміється „монологічне мовлення, точніше – процес, діяльність мовця, послідовний усний чи письмовий виклад думок, знань. Результатом такої діяльності стає текст, тобто сукупність взаємопов'язаних самостійних речень, об'єднаних спільним предметом (темою) й головною думкою висловлювання за допомогою мовних (лексичних, граматичних й інтонаційних) засобів” [7, с.105].

Розвиток зв'язного мовлення – провідний принцип навчання рідної мови в початкових класах. Він охоплює всі сторони мовленнєвої діяльності учнів. Програмою передбачається набуття учнями елементарних знань про мовлення: усне і писемне, діалогічне та монологічне; про особливості висловлювань, обумовлені їх комунікативними завданнями, ситуацією спілкування. Робота над правильною вимовою, чіткістю й виразністю усного мовлення, над збагаченням словника, правильним і точним вживанням слова, над словосполученням та зв'язним висловлюванням, над орфографічно грамотним письмом має стати основою кожного уроку.

Робота з розвитку мовлення молодших школярів включає такі напрями:

- удосконалення звуковимови учнів і підвищення їх мовної культури;
- збагачення, уточнення й активізація словникового запасу молодших школярів;
- уміння вживати слова у властивому для них значенні, користуватися виражальними засобами мови залежно від ситуації і мети висловлювання;
- послідовне і логічне викладання думки;
- удосконалення граматичного ладу мовлення учнів;
- оволодіння нормами українського літературного мовлення;
- засвоєння найважливіших етичних правил спілкування.

Ці напрями роботи з розвитку мовлення становлять основу для формування у молодших школярів мовленнєвої компетентності.

Дуже важливо, щоб молодші школярі пізнавали світ у всій його багатогранності, відчували і розуміли пряме та переносне значення слів, їх найтонші відтінки. А коли дитина зрозуміє і відчужує красу рідного слова, вона відчужує любов до мови. Розуміти, відчувати та любити рідну мову здатні всі діти. Тому завдання вчителя полягає у тому, щоб розвивати мову учнів, збагачувати її, навчити любити, пишати нею [8, с.4–5].

Отже, розвиток зв'язного мовлення на уроках мови – це робота, що проводиться вчителем для того, щоб учні оволоділи мовними нормами, а також висловлювали свої думки в усній і писемній формі, користуючись потрібними мовними засобами у відповідності до мети, змісту та умов спілкування.

Розвиток та удосконалення мовлення школярів потребує щоденної клопіткої роботи над оволодінням основними мовними нормами, в якому головне місце посідає словникова робота. Засвоюючи нові слова, учні вчать правильно їх вимовляти, наголошувати, пояснювати значення, удосконалюючи звуковимову, що є складовою частиною мовленнєвого розвитку, мовної культури [13, с.24].

З точки зору психології, мовлення – це конкретне використання мови для висловлення думок, почуттів, настроїв. Мовлення – це психічне явище [10, с.126].

Відношення між мовленням і мисленням у психології позначається терміном „єдність”. Ця єдність обумовлена спільною основою їх виникнення і розвитку – суспільною трудовою діяльністю людей. „Без мови немає людського мислення. Мова була однією з тих сил, які допомогли людині виділитись із тваринного світу, розвинути своє мислення. З іншого боку, без мислення не може бути мови” [1, с.54].

Засобом обміну думками є мова, яка вважається дійсністю думки і розвивається із розвитком людського мислення. Проте не доцільно повністю ототожнювати ці поняття, адже одну і ту ж думку ми можемо висловити різними словами. Неспівпадання процесів розвитку мислення з процесом розвитку мовлення показують спостереження за розвитком дитини: засвоюючи в процесі спілкування з дорослими готові мовленнєві форми, слова, звороти, дитина не завжди вкладає в них відповідне їх змісту.

Наше мовлення складається із слів, які хоч і можуть стосуватись окремих предметів, завжди мають деякі загальні значення. Отже, слово є поняттям. Наприклад, коли учень засвоює значення слова „книга”, то він розуміє під цим словом не тільки одного разу побачену ним книгу, але будь-які книги, які він бачив, читав тощо. Закономірно, що для цього необхідно відволікатись від багатьох індивідуальних особливостей предметів, узагальнити ознаки, за якими багато предметів різної форми,

кольору, величини об'єднуються в одну групу, підводяться під одне поняття, виражене словом. Тому мислення в поняттях не може бути безмовленнєвим. Його невід'ємною опорою, засобом формування і вираження служить мовлення [5, с.38–39].

Важливим компонентом розвитку зв'язного мовлення є уява. Показники розвитку цього психологічного процесу залежать від віку самого учня, від його попередньо набутого життєвого досвіду, який з кожним наступним класом стає досконалішим [14, с.27].

Динаміка розвитку уяви при переході з класу в клас показує, що в першому класі у деяких дітей досить розвинена спостережливість, але вона виявляється в умінні помічати окремі зовнішні ознаки при відсутності здатності схоплювати ціле у взаємозв'язку. Дії уяви тут тісно переплетені з перцептивними, що не відокремлені від них і мають обмежений характер. У другому класі дії уяви відходять від перцептивних лише на дуже незначний крок. Вміння помічати малопомітне є свідченням досконалої перцептивної дії, а визначити, наскільки важливим це є для пояснення ходу зображених подій, можливо лише за допомогою уявлених і мислительних дій. У 3–4 класі дії уяви є значнішими і водночас більш заглибленими у зміст зображеного, зокрема, в смисл виразних рухів. Перцептивні дії згортаються, поступаючись місцем перед діями уяви. Сприймання і уявлення змісту картини, попередніх і наступних подій не становить для учнів труднощів. На відміну від 1–2 класів, де вводилась одностороння пряма мова, учні 3–4 класів починають використовувати діалог, в якому подають міркування, думки і настрої зображених осіб. Отже, для створення образу потрібні перцептивні, уявлені та мислительні дії.

На розвиток зв'язного мовлення також впливає пам'ять, відіграючи значну роль при побудові зв'язного висловлювання (усного чи писемного). Першим компонентом довгочасної пам'яті є наявний запас слів і граматичних моделей, другим – запас уявлень і понять, набутих у різні моменти життя. Крім довгочасної пам'яті, у процесі мовлення важлива роль належить оперативній пам'яті. Вона діє декілька секунд: відбирає із довгочасної пам'яті синтаксичні схеми і включає в неї слова. Сутність оперативної пам'яті зводиться до двох функцій: утримання двох написаних чи сказаних слів під час побудови речення; випередження двох сусідніх синтаксично пов'язаних слів, і так у ланцюгу всього речення та тексту [2, с.67].

Таким чином, складні специфічні зв'язки між мовою, мисленням, уявою та пам'яттю вказують на доцільність розкриття кожного з них під час навчання у початковій школі. Звідси, необхідними умовами для їх розвитку є збагачення словника, оволодіння граматику мови, а також її фонетичними і фразеологічними засобами.

Висновки... Отже, цілеспрямована і систематична лексична робота на уроках української мови у початковій школі істотно впливає на формування загальної культури всебічно розвиненої, соціально активної особистості, готової до максимально ефективної участі у мовленнєвому спілкуванні. Здійснивши аналіз змісту навчальної мовленнєвої діяльності та психологічних особливостей зв'язного мовлення молодших школярів, ми вважаємо розвиток зв'язного мовлення провідним принципом навчання.

Оскільки публікація не вичерпує усіх аспектів цієї проблеми, подальшого удосконалення потребують питання добору молодшими школярами мовних засобів при висловленні своєї думки в усній чи писемній формі, розвитку та удосконалення мовлення школярів шляхом збагачення і активізації їх словника тощо.

Список використаних джерел та літератури:

1. Выготский Л. С. Избранные педагогические исследования / Л. С. Выготский. – М. : АПН РСФСР, 1956. – 380 с.
2. Гільбух Ю. З. Психологічні аспекти словникового розвитку молодших школярів / Ю. З. Гільбух, О. І. Пенькова // Початкова школа. – 2009. – № 12. – С. 66–69.
3. Державна національна програма „Освіта” (Україна ХХІ ст.). – К. : Райдуга, 1994. – 61 с.
4. Державний стандарт початкової загальної освіти [Електронний ресурс] : №1/9-695 від 06.12.2005 / Міністерство освіти і науки України. – Режим доступу : <http://www.mon.gov.ua/main.php?query=education/average>.
5. Дорошенко С. І. Розвиток мовлення молодших школярів / С. І. Дорошенко. – К. : Освіта, 1987. – 124 с.
6. Закон України „Про освіту” [Електронний ресурс] / Міністерство освіти і науки України. – Режим доступу : <http://www.mon.gov.ua/education/average>
7. Коваль Г. П. Методика викладання української мови : навч. посіб. [для студ. педінст., гуманіст. універс., пед. коледж.] / Г. П. Коваль, Н. І. Деркач, М. М. Наумчук. – [2-ге вид., доопр. та допов.]. – Тернопіль : Астон, 2008. – 287 с.
8. Ковальова В. І. Розвиток мовлення – найважливіша умова успішного навчання молодших школярів / В. І. Ковальова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : doc.osvita.ua/doc/files/.../movlennya.doc
9. Концепція мовної освіти в Україні: проект 2011 року [Електронний ресурс] / Міністерство освіти і науки України. – Режим доступу : www.mon.gov.ua/gr/obg/2011/proekt_271210.doc
10. Максименко С. Д. Загальна психологія : навч. посіб. / С. Д. Максименко. – [3-те вид., доп. і переробл.]. – К. : ЦУЛ, 2008 – 271 с.

11. Методика викладання української мови : навч. посіб. / [С. І. Дорошенко, М. С. Вашуленко, О. І. Мельничайко та ін.] ; під заг. ред. С. І. Дорошенка. – К. : Вища школа, 1992. – 398 с.
12. Наумчук М. М. Сучасний урок української мови в початковій школі / М. М. Наумчук. – [2-ге вид., доп. і переробл.]. – Тернопіль : Астон, 2005. – 352 с.
13. Пономарьова К. І. Увиразнення синонімами мовлення молодших школярів / К. І. Пономарьова // Початкова школа. – 2001. – № 4. – С. 23–26.
14. Синиця І. О. Психологія усного мовлення учнів 1–3 класів / І. О. Синиця. – К. : Рад. школа, 1974. – 140 с.

Анотація
Н.В.Савчук

Психолого-педагогические основы развития связной речи учеников младших классов

В статье раскрыта сущность связной речи учеников младших классов, описаны психолого-педагогические основы связной речи учеников начальной школы.

Ключевые слова: *связная речь, развитие связной речи, психолого-педагогические основы развития связной речи.*

Summary
N.B.Savchuk

Psychologic-Pedagogical Principles of Primary School Pupils' Connected Speech Development

The essentiality of primary school pupils' connected speech is revealed, and psychologically-pedagogical principles of connected speech development are described in the article.

Key words: *connected speech, connected speech development, psychologic-pedagogical principles of connected speech development.*

Дата надходження статті: „18” лютого 2012 р.

УДК 371.212

О.В.САДОВЕЦЬ,
кандидат педагогічних наук
(м.Хмельницький)

Формування готовності учнів старших класів загальноосвітніх шкіл до здобуття професійної освіти у вищих навчальних закладах

У статті розкрито актуальне питання формування належного рівня готовності учнів старших класів загальноосвітніх шкіл до вступу та успішного навчання у закладах професійної освіти. Проаналізовано можливі заходи на рівні органів освіти та адміністрацій шкіл щодо поліпшення рівня такої готовності. Визначено роль системи навчальних предметів у цьому процесі та окреслено кроки щодо їх удосконалення; подано алгоритм складання стимулюючих навчальних програм для учнів старших класів. Проаналізовано позитивний зарубіжний досвід щодо заповнення прогалин навчальної успішності учнів старших класів.

Ключові слова: *учні старших класів, готовність до здобуття професійної освіти, навчальні програми, прогалина навчальної успішності.*

Постановка проблеми у загальному вигляді... Неодмінною умовою підготовки дитини до дорослого життя за межами школи є усвідомлення нею важливості вибору подальшої траєкторії навчання та готовності до здобуття професійної освіти. Сформованість належного рівня готовності до здобуття подальшої професійної освіти має бути властива всім учням незалежно від статі, раси, етнічного походження, місця проживання, типу школи, фінансового становища сім'ї. Готовність до подальшої професійної освіти – це рівень підготовки, який повинен мати учень для успішного вступу і навчання у вищих навчальних закладах [4, с.45]. Забезпечення такої готовності визначається низкою факторів на рівні органів освіти, адміністрації шкіл, педагогів, учнів та їх батьків. Практика свідчить про те, що часто учні не є готовими до здійснення професійної освіти, не мають чіткого уявлення щодо траєкторії свого подальшого навчання чи працевлаштування. Переважна більшість сучасних учнів залишають загальноосвітні школи з низьким рівнем успішності і є невідповідними до життя за її межами. Тому проблема покращення рівня готовності учнів до подальшої освіти у ВНЗ є актуальною і потребує негайного вирішення [3, с.13].

Аналіз досліджень і публікацій... Проблемі підготовки молоді до вибору майбутньої професії присвячено чимало праць вітчизняних учених, таких як А.Агутов, С.Батишев, В.Гарбич, Ю.Гільбух, М.Захаров, Г.Костюк, О.Мельник, С.Осадчий, В.Сидоренко, В.Синявський, М.Тименко, М.Янцур. У їхніх напрацюваннях розглядаються педагогічні та організаційні засади цього процесу, особливості профорієнтаційної роботи, конструювання та впровадження педагогічних технологій підготовки